

*Н.І. ПАТИКА, кандидат економічних наук,
доцент, докторант*

Тенденції та перспективи розвитку світових сільськогосподарських ринків як орієнтири для посилення українських позицій

Мета статті - оцінити тенденції та виявити перспективи розвитку світових сільськогосподарських ринків задля формування системи орієнтирів посилення позицій України на світовому експортному ринку.

Методика дослідження. Для діагностики тенденцій розвитку світового сільськогосподарського ринку використано системний підхід та економіко-статистичні методи (графічний, порівняння, середніх величин тощо); кореляційно-регресійний аналіз - для розгляду залежностей щодо формування тенденцій та прогнозування перспектив світової торгівлі; кластерний аналіз та дисперсійний метод - для структуризації та виділення окремих груп країн-експортерів, які відрізняються за обсягами та частками постачання сільськогосподарських продуктів, умовами господарювання.

Результати дослідження. За результатами проведеного аналізу динаміки розвитку світового товарного ринку за період 1995-2017 рр. зроблено висновок, що спостерігається тенденція до його активного зростання. У перспективі доцільно очікувати посилення позитивного тренду, що до 2025 р. може забезпечити сукупний обсяг світової торгівлі на рівні щонайменше 23,8 трлн дол. США. При цьому очікувана частка продуктів рослинного походження сягне позначки у 5,25% і складе 1240,0 млрд дол., тваринного - 3,31%, або 759,2 млрд дол. США. Також спостерігається тенденція щодо концентрації світової торгівлі сільськогосподарськими продуктами по окремих групах країн: понад 51% сукупного обсягу продуктів постачаються на світові ринки лише десятьма країнами, а ще майже 25% - тринадцятьма порівняно менш потужними експортерами. Україна займає лише 1,06% світового ринку сільськогосподарських продуктів, у тому числі по рослинних продуктах 1,85% та по тваринних - 0,32%, що не відповідає потенційним можливостям вітчизняного сільського господарства.

Елементи наукової новизни. Визначено тенденції та виявлено перспективи розвитку світових сільськогосподарських ринків, що створює можливість сформулювати систему орієнтирів задля посилення позицій України на світовому товарному експортному ринку.

Практична значущість. Визначення тенденцій та оцінка перспектив розвитку світових сільськогосподарських ринків дозволить розробити та реалізувати ефективну стратегію посилення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства, зорієнтовану на забезпечення замкнених циклів вирощування і переробки сільськогосподарської сировини і продуктів, впровадження прогресивних інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур і тварин, випереджаючого розвитку тваринницьких галузей та усунення експортного дисбалансу у структурі продуктів рослинного і тваринного походження тощо. Табл.: 3. Рис.: 3. Бібліогр.: 12.

Ключові слова: світовий товарний ринок; ринок сільськогосподарської продукції; експорт; товарна структура; кластери країн-експортерів; сільське господарство.

Патика Наталія Іванівна - кандидат економічних наук, доцент, докторант відділу земельних відносин та природокористування, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м Київ, вул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: n_patyka@ukr.net

Постановка проблеми. Сільське господарство України відіграє важливу роль у розвитку національної економіки. Поступово за роки незалежності воно перетворилося із збиткової інвестиційно непривабливої та кредитнеспроможної галузі на лідера українського бізнесу. За останні 10-15 років посилюється його роль і на міжнародних товарних ринках, що забезпечує нашу державу

притоком валютних коштів, зміцнює її політико-економічні позиції у глобалізованому світовому просторі, слугує підґрунтям для створення робочих місць, зростання доходів населення, бізнесу й держави та врешті-решт сприяє загальному економічному піднесенню. Тому посилення українських позицій на світових сільськогосподарських ринках на сьогодні виступає важливим завданням державної економічної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку світових ринків сільськогосподарських продуктів залишаються пріоритетними для багатьох науковців. Так, Г. Тимофієва у своїх дослідженнях зосереджує увагу на сучасному включенні аграрного сектору України у світовий процес глобалізації, визначає основні види аграрної продукції, експорт яких впливає на місце України на світовому ринку, акцентує увагу на необхідності посилення українських позицій [1]. Особливості розвитку сучасного світового агропродовольчого ринку та його основні тенденції вивчає С. Ганначенко, концентруючи увагу на перспективних напрямках участі України в ньому, а також можливих сценаріях подальшого розвитку світової агропродовольчої системи [2]. Вплив різноманітних чинників на функціонування і розвиток світових аграрних ринків, у тому числі й неконтрольованих, досліджує О. Ковінько [3]. Важливий аспект щодо визначення причин виникнення диспропорцій між виробництвом та споживанням агропродовольчих товарів у світі, в основі яких знаходиться дисбаланс соціально-економічного розвитку в різних регіонах, розкриває у своїх дослідженнях Н. Карасьова, звертаючи увагу на стабільність та вплив кон'юнктурних факторів на світових агропродовольчих ринках [4].

Значну увагу науковці приділяють вивченню окремих сегментів світового ринку сільськогосподарських продуктів. Так, їх відмінностям, сучасним тенденціям та перспективам розвитку присвячені праці М. Яременко [5], дослідження А. Солошонок та К. Куліш ґрунтуються на аналізі ринку молока і молочних продуктів [6], Н. Кінах та В. Битов зосередили свої наукові розвідки на особливостях функціонування зернового ринку [7] тощо.

Поряд із вивченням світових сільськогосподарських ринків значна увага українських науковців приділяється суміжним і пов'язаним сегментам світового ринку. Так, Л. Страшинська у своїх дослідженнях науково обґрунтувала методологію управління стратегічним розвитком продовольчого ринку на основі пропозиції вдосконалення міжгалузевих зв'язків між суб'єктами продовольчого ринку, прискорення нарощування експортного потенціалу, а також ефективної реалізації продукції на основі маркетингу [8]. Численні публікації науковців спрямо-

вані на інші, не менш важливі аспекти вивчення світових аграрних ринків та долучення України до світових торговельних процесів.

Однак, незважаючи на поширення наукових розвідок, проблеми щодо виявлення перспектив подальшого розвитку світових сільськогосподарських ринків потребують значно глибших досліджень. Особливої актуальності набуває визначення ключових орієнтирів для посилення українських позицій на світових ринках продуктів тваринного і рослинного походження.

Мета статті – оцінити тенденції та виявити перспективи розвитку світових сільськогосподарських ринків задля формування системи орієнтирів посилення позицій України на світовому експортному ринку.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано системний підхід та економіко-статистичні методи (графічний, порівняння, середніх величин тощо) з метою діагностики тенденцій розвитку світового сільськогосподарського ринку; кореляційно-регресійний аналіз – для аналізу залежностей щодо формування тенденцій та прогнозування перспектив світової торгівлі; кластерний аналіз та дисперсійний метод – для структуризації та виділення окремих груп країн-експортерів, які відрізняються за обсягами та частками постачання сільськогосподарських продуктів, умовами господарювання, що слугують предикторами інтенсивності їх експортної політики.

Виклад основних результатів дослідження. Розглядаючи перспективи посилення позицій України на світових ринках сільськогосподарських продуктів необхідно враховувати як внутрішній потенціал сільського господарства нашої держави, так і умови та тенденції, що формуються на сьогодні у міжнародному ринковому просторі. При цьому, відповідно до підходів стратегічного управління ринкового типу, розпочинати потрібно саме з другого.

За результатами дослідження обсягів, структури та динаміки світової торгівлі з кінця минулого століття до теперішнього часу, за даними The Observatory of Economic Complexity [9] та Світової організації торгівлі (The World Trade Organization) (COT) [10], нами виділено два різнопланові етапи:

– перший – етап випереджаючого зростання (1995-2008 рр.), упродовж якого сукупний обсяг світової торгівлі невпинно збі-

льшувався за винятком 1998 і 2001 рр., забезпечивши середньорічний приріст на рівні майже 10,3%;

– другий - етап функціональної дестабілізації (з 2009 р. по теперішній час), протягом якого середньорічна зміна обсягів світової торгівлі склала лише 0,7%, виникли та поширилися суперечливі динамічні тренди. Так, у 2009 р. відбувся різкий злам підвищувальної тенденції внаслідок впливу світової економічної кризи, що призвело до скорочення обсягів світової торгівлі майже на чверть упродовж лише одного року. Хоча у два наступні роки тренд зростання було відновлено та досягнуто сукупних приростів торгівлі у 2010 та 2011 рр. на рівні 23,3 і 20,3% відповідно, стабільної торговельної

динаміки не забезпечено й досі, а середньорічні темпи скорочення торгівлі у 2012-2016 рр. сягнули 2,8-2,9%. Лише у 2017 р. започатковано новий тренд зростання, який продовжується і в 2018 р.

Однак сучасні тенденції у світовій економіці та торгівлі поки що не свідчать на користь швидкої стабілізації та відновлення траєкторії перманентного зростання на зразок періоду 1995-2008 рр. Тим не менше, у перспективі слід очікувати помірного поживлення. У процесі дослідження, на основі даних The Observatory of Economic Complexity [9] та COT [10] щодо динаміки світової торгівлі, обчислено її перспективні обсяги до 2025 р. (табл. 1).

1. Тенденції та прогноз обсягів світової торгівлі

Фактичні обсяги світової торгівлі по окремих роках періоду з 1995 по 2017 р.								
Показник	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	у середньому за 2015-2017 рр.
Обсяг світової торгівлі, трлн дол. США	4,59	6,25	10,3	14,8	15,7	15,3	17,0	16,0
Прогнозні обсяги світової торгівлі у 2025 р.								
Тип прогнозу	Оптимістичний		Песимістичний		Реалістичний			
Тренд прогнозування	лінійний (варіант 1)		за середньою тенденцією (варіант 2)		логарифмічний		поліноміальний (2-го ступеня)	
Рівняння тренду	$y = 0,7341x + 2,4606$		середньорічний темп у 1995-2011 рр. = 106,6%		$y = 5,2491\ln(x) - 0,6628$		$y = -0,0047x^2 + 0,8422x + 2,0281$	
Коефіцієнт детермінації R^2	0,8909				0,7303		0,8921	
Прогнозний обсяг світової торгівлі, трлн дол. США	25,2		27,2		17,3		23,8	

Джерело: Обчислено автором за даними The Observatory of Economic Complexity [9] та COT [10].

За двома варіантами оптимістичного прогнозу обсяг світової торгівлі у 2025 р. може сягнути позначки у 25,2-27,2 трлн дол. США, тоді як за песимістичним - залишиться на рівні 17,3 трлн дол. США. Найбільш реалістичним з огляду на тісноту стохастичного зв'язку і значення коефіцієнта детермінації є прогноз за поліноміальним трендом другого ступеня ($R^2 = 0,8921$), відповідно до якого у 2025 р. слід очікувати зростання обсягу світової торгівлі до позначки у 23,8 трлн дол. США.

Доцільно зазначити, що саме загальні торговельні тенденції найбільше впливають на обсяги та тренди світової торгівлі сільськогосподарськими продуктами (рис. 1).

Зокрема, міцний зв'язок підтверджується вагомими значеннями коефіцієнтів кореля-

ції (R) та детермінації (R^2), що сягнули у період 1995-2017 рр.:

– для продуктів рослинного походження: $R = 0,970$; $R^2 = 0,941$;

– для продуктів тваринного походження: $R = 0,982$; $R^2 = 0,964$.

Із цих причин прогнозування обсягів світової торгівлі сільськогосподарськими продуктами здійснено з урахуванням зрушень у внутрішній структурі світових товарних потоків. Так, за даними рис. 2, до 2006-2007 рр. по продуктах рослинного та до 2008-2009 рр. по продуктах тваринного походження спостерігалось зниження їхньої частки у структурі світової торгівлі, тоді як згодом започаткувалися протилежні тенденції зростання, що тривають дотепер і за нашим прогнозом у перспективі будуть посилюватися.

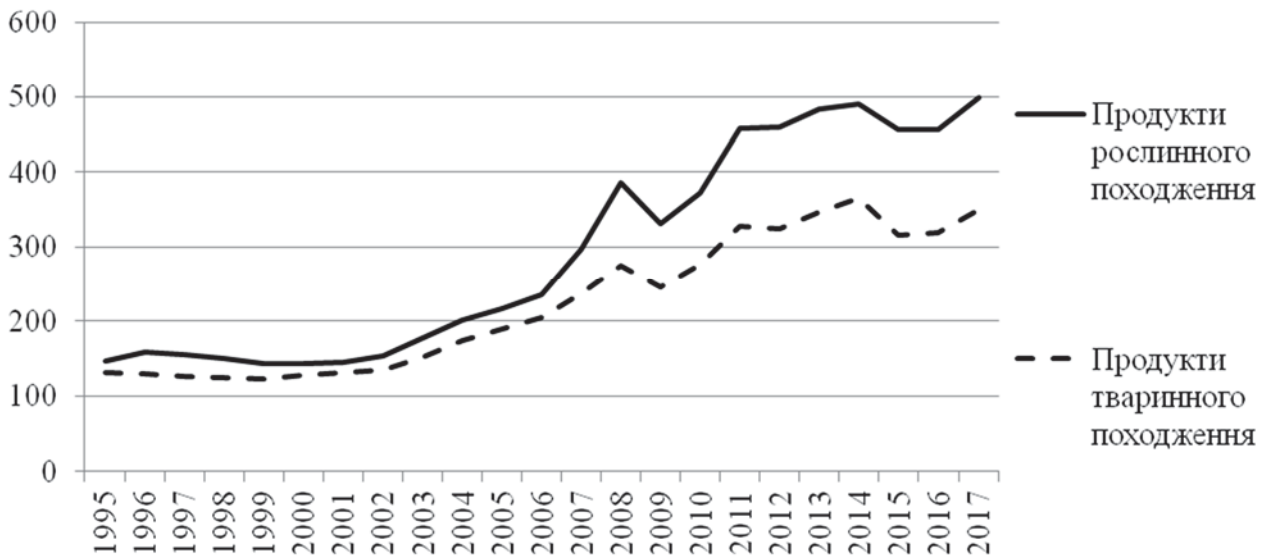

Рис. 1. Динаміка світової торгівлі продуктами рослинного і тваринного походження 1995-2017 рр., млрд дол. США

Джерело: Складено автором за даними The Observatory of Economic Complexity [9] та COT [10].

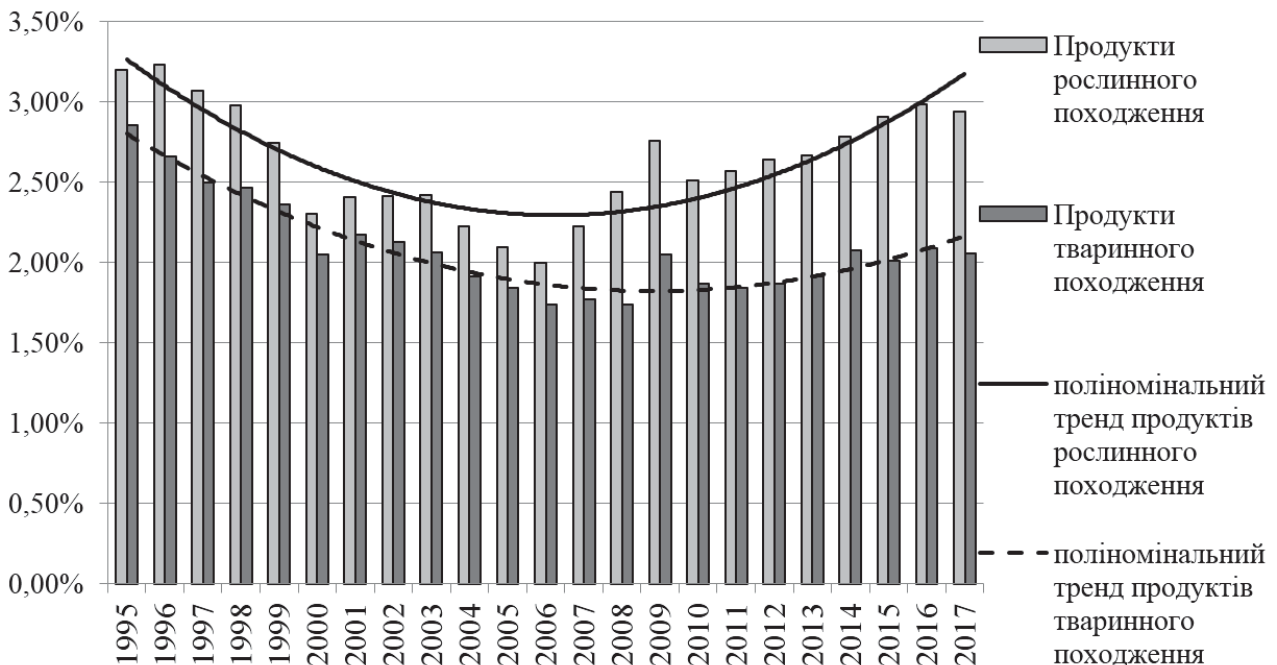

Рис. 2. Частки продуктів рослинного і тваринного походження в сукупному обсязі світової торгівлі у 1995-2017 рр., %

Джерело: Складено автором за даними The Observatory of Economic Complexity [9] та COT [10].

Так, рівняння зв'язку по продуктах рослинного походження при $R^2 = 0,806$ набуло вигляду:

$$y = 8E-05x^2 - 0,002x + 0,0349. \quad (1)$$

По продуктах тваринного походження при $R^2 = 0,926$:

$$y = 5E-05x^2 - 0,0016x + 0,0297. \quad (2)$$

Варто зазначити, що очікуване зростання частки продуктів рослинного і тваринного походження у сукупних обсягах світової тор-

гівлі спричинене не тільки зростанням споживання, а й підвищенням цін на згадані товари, на що вказують ФАО, ООН на інші світові організації [11]. Однак навіть за умови збереження сучасної структури світових товарних потоків, у яких продукти рослинного походження в середньому упродовж 1995-2016 рр. становили 2,62%, а продукти тваринного походження 2,09%, обсяги торгівлі ними значно зростуть (табл. 2).

2. Прогноз обсягів світової торгівлі продуктами рослинного і тваринного походження у 2025 р.

Показник	Середні фактичні обсяги за 2015-2017 рр.	Прогнозні значення	
		за умови збереження існуючої структури товарних потоків	за умови прогнозного зростання часток у структурі світової торгівлі
Світова торгівля, трлн дол. США	16,0	23,8	23,8
Продукти рослинного походження, млрд дол. США	468,0	623,2	1240,0
Продукти тваринного походження, млрд дол. США	334,0	497,6	759,2

Джерело: Прогнозні розрахунки автора за даними The Observatory of Economic Complexity [9] та COT [10].

На сьогодні Україна, незважаючи на значний потенціал розвитку сільського господарства, займає частку на світовому ринку сільськогосподарських продуктів лише у 1,06%, у тому числі по рослинних – 1,85% та по тваринних продуктах – 0,32%. Тому очікуване збільшення обсягів світової торгівлі та зміна структури товарних потоків вимагає розробки й реалізації нашою державою ефективної стратегії посилення власних позицій на світових товарних ринках сільськогосподарської продукції.

Поряд із цим необхідно звернути увагу на той факт, що у світовій торгівлі відносно збалансованим упродовж 1995-2017 рр. залиша-

ються обсяги торгівлі продуктами рослинного і тваринного походження з незначним випереджаючим зростанням обсягів перших (6,09% річних проти 4,69%) (див. рис. 1-2).

Середньорічні обсяги продажів рослинної продукції упродовж 1995-2017 рр. сягнули 282,7 млрд дол., тваринної – 217,6 млрд дол. США, забезпечивши співвідношення 1,3:1. Упродовж останніх трьох років відповідні обсяги становили 468 та 334 млрд дол. США при співвідношенні 1,4:1. Однак у структурі зовнішньої торгівлі України з 2008 р. істотно переважають продукти рослинного походження (рис. 3).

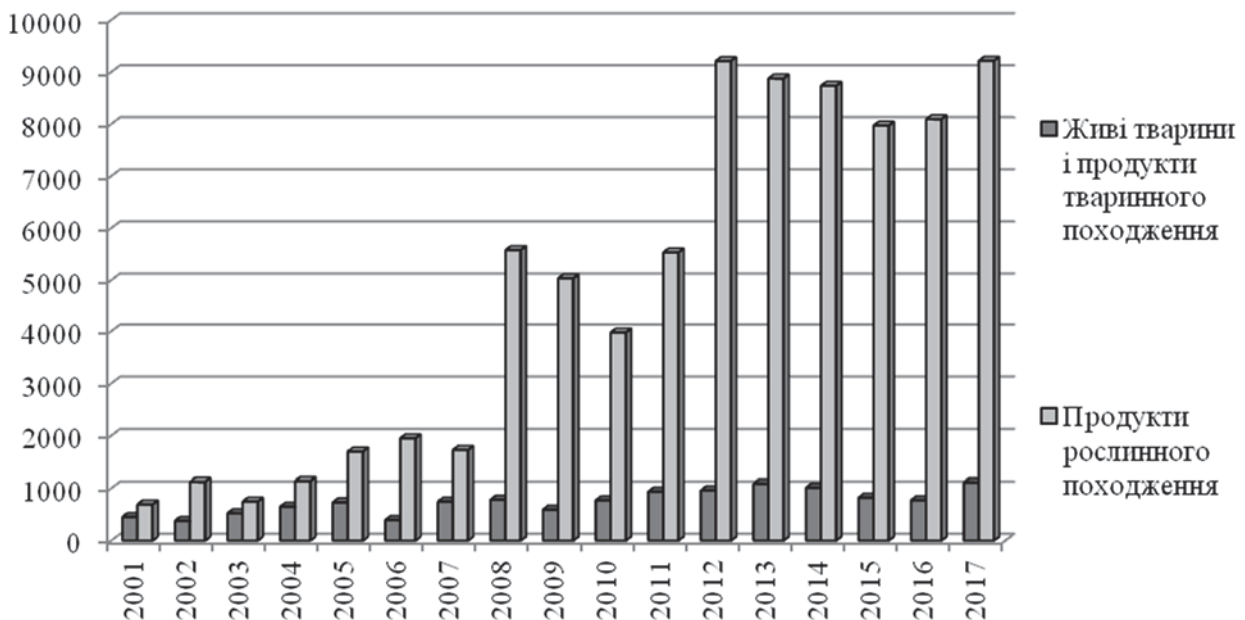

Рис. 3. Динаміка експорту з України сільськогосподарських продуктів у 2001-2017 рр., млн дол. США

Джерело: Складено автором за даними Державної служби статистики України [12].

Так, якщо у 2005 р., за даними Держстату України [12], сукупна вартість поставлених українськими товаровиробниками продуктів рослинного походження на світові ринки

становила лише 1695,9 млн дол. США, то у 2010 р. зросла до 3976,3 млн дол., у 2015 р. – до 7971,5 млн дол., а у 2017 р. – перевищила 9215 млн дол. США. Відповідно, якщо у струк-

турі експортних товарних потоків частка продуктів рослинного походження у 2005 р. дорівнювала 4,95%, то у 2010 р. - зросла до 7,7%, а вже у 2015-2017 рр. досягла 20,9-22,3%. Фактично останні п'ять років рослинництво забезпечує левову частку експорту держави. Враховуючи, що за сім місяців 2018 р. забезпечено обсяги експорту, аналогічні 2017 р., можна очікувати, що така тенденція збережеться.

Разом із тим для експорту продуктів тваринного походження подібні тренди нині лише започатковуються. Так, за даними Держстату України [12] за десять років (2005 по 2015) його обсяги зросли лише на 12,5% - до 823,4 млн дол. США проти 732,2 млн дол. у 2005 р., а у 2016 р. скоротилися до 775 млн дол. США. Лише у 2017 р. в обсягах експорту продуктів тваринного походження намітилися тенденції до зростання на рівні 1108,8 млн дол. США, що забезпечило його частку в розмірі 2,6% у структурі сукупного експорту. За сім місяців 2018 р. зростання згаданого показника сягнуло 16,5% порівняно з аналогічним періодом попереднього року, що свідчить про можливість збереження позитивної динаміки приросту у перспективі.

Українське сільське господарство забезпечує значну частку в експорті за рахунок продукції зерновиробництва, у тому числі й фуражного зерна. Це вказує на значний потенціал розвитку тваринницьких галузей через посилення позицій кормовиробництва. Однак нині сформувався значний дисбаланс у співвідношенні продуктів рослинного і тваринного походження в експорті (21,3% проти 2,6% відповідно), при цьому різниця часток сягає 18,7 в.п. У той же час аналогічний дисбаланс у країнах, що є провідними операторами світових аграрних ринків, зазвичай не перевищує 3-4 в.п. Наприклад, частка продуктів рослинного походження в сукупному експорті Франції становить 3,1%, тоді як тваринного - 2,8%. Відповідно різниця часток продуктів тваринного і рослинного походження у французькому експорті буде лише 0,3 в.п. на користь останніх. Аналогічна різниця у Нідерландах становить 0,2 в.п. (5,2% продуктів тваринного походження проти 5,4% рослинного), у Китаї - 0,4 в.п. (0,6% проти 1,0%), Канаді - 2,5 в.п. (3,2% проти 5,7%), Іспанії - 2,8 в.п. (4,1% проти 6,9%), США - 3 в.п. (1,9% проти 4,9%), Мексиці - 3,1 в.п. (0,9% проти 4,0%). Натомість у Німеччині та Австралії експорт тваринницьких продуктів переважає над експортом рослинницьких - 1,6% проти 1,1% та 6,8% проти 5,3%. Однак різниця часток залишається незначною, саме -0,5 в.п. та -1,5 в.п. Серед провідних країн-експортерів виключення становить хіба що Бразилія, у якої частка продуктів тваринного походження складає 7,4%, тоді як рослинного - 16,0%. Проте дисбаланс в структурі бразильського експорту залишається не настільки великим, як в Україні. Зважаючи на наведене вище та враховуючи значний потенціал країни щодо розвитку тваринництва, важливим напрямом зовнішньоекономічної політики України має стати нарощування поставок продуктів тваринного походження на світові ринки.

При формуванні зовнішньоекономічної політики нашої держави необхідно зважати також на поступове посилення Україною сировинноорієнтованого вектора власного експорту. Це, з одного боку, зміцнює її вплив на світові економічні процеси, проте з іншого - може мати негативний вплив на зміцнення позицій потужного гравця міжнародного ринку, оскільки перетворює її на «сировинного донора» світової економіки. Так, сукупна частка сільськогосподарських продуктів в експорті Китаю становить 1,6%, Німеччини - 2,7, Мексики - 4,9, Франції - 5,9, США - 6,8, Канади - 8,9, Нідерландів - 10,6, Іспанії - 11,0, Австралії - 12,1%. Лише у Бразилії та Україні ці частки коливаються в межах 23-24%. Тому нагальною постала потреба подальшого розвитку переробної промисловості та постачання на ринок готових продуктів харчування, що повинно стати одним із важливих орієнтирів зовнішньоекономічної політики. Україна має успішний досвід щодо цього, адже вирощування соняшнику та експорт насіння у нас поступово було трансформовано у виробництво та експорт соняшникової олії, що забезпечило закріплення за Україною 1/3 частки світового ринку, дозволило залишати в державі більшу частку доданої вартості, сприяло зростанню робочих місць в олійно-жировій галузі тощо.

Наступним важливим орієнтиром для зовнішньоекономічної політики України має стати той факт, що нині у світі спостерігається потужна тенденція щодо концентрації світової торгівлі сільськогосподарськими продуктами по окремих групах країн. Так, слід зазначити, що понад 51% сукупного об-

сягу сільськогосподарських продуктів поставляються на світові ринки лише десятима країнами, а ще близько 25% – тринадцятьма порівняно менш потужними експортерами. Однак принципи виділення всіх країн в окремі групи на світових ринках сільськогосподарської продукції дещо складніші, ніж виключно за обсягами поставок. Тому у

процесі дослідження за допомогою методу кластерного аналізу нами було виділено окремі групи країн-експортерів, які відрізняються не лише за обсягами та частками постачання на світовий ринок сільськогосподарських продуктів, а й за умовами господарювання, що слугують предикторами інтенсивності їх експортної політики (табл. 3).

3. Кластери країн-експортерів сільськогосподарських продуктів на світових ринках

Кластер	Частка кластера у світовому товарообороті, %		Усереднена по кластеру			
	сукупному	с.-г. продуктів	вартість продажу с.-г. продуктів, млрд дол.	частка у сукупному товарообороті, %		
				с.-г. продуктів	продуктів рослинного походження	продуктів тваринного походження
I	8,92	11,97	89,76	6,81	4,90	1,91
II	35,53	33,32	35,70	4,75	2,73	2,02
III	22,95	32,51	15,24	7,18	4,00	3,18
IV	26,80	19,85	3,55	3,76	2,31	1,45
V	3,73	1,99	0,79	2,70	1,69	1,01
VI	2,07	0,35	0,16	0,86	0,53	0,33

Джерело: Розрахунки автора за даними The Observatory of Economic Complexity [9] та COT [10].

При виділенні п'яти кластерів частка сумарної дисперсії по окремих кластерах складала у сукупній дисперсії за вибіркою:

$$FD_{5kl} = \sum D_{5kl} / D_{total} \cdot 100 = 19,60\%. \quad (3)$$

Тоді як за умови виділення шести кластерів відповідно:

$$FD_{6kl} = \sum D_{6kl} / D_{total} \cdot 100 = 3,98\%. \quad (4)$$

Це свідчить на користь виділення саме шести кластерів. У такому випадку до першого кластера відноситься єдина країна – США. Адже вона посідає безпрецедентно значиме місце у рейтингу країн-експортерів сільськогосподарських продуктів, постачаючи на світові ринки майже 12% сільськогосподарських продуктів (вартістю близько 90 млрд дол. США), у тому числі 14,48% світового товарообороту продуктів рослинного та 8,27% продуктів тваринного походження. Обсяги поставок найбільших країн-наслідувачів удвічі менші – до 45 млрд дол. США у Бразилії, що становить близько 6,0% світового ринку, та 44 млрд дол. США у Нідерландів, або 5,8% ринку.

Отже, до другого кластера віднесено Бразилію і Нідерланди, а також Китай, Німеччину, Канаду, Іспанію та Францію, сукупна частка яких на світовому ринку досягає 33,3%, у тому числі продуктів рослинного походження – 32,1%, продуктів тваринного походження – 35,1%.

Третій кластер, на який припадає 32,5% світового ринку сільськогосподарських продуктів, у тому числі 30,4% ринку продуктів рослинного походження та 35,6% ринку про-

дуктів тваринного походження, складається з Індії, Австралії, Мексики, Аргентини, Нової Зеландії, Італії, Бельгії та Люксембургу, В'єтнаму, Чилі, Таїланду, Данії, Польщі, Росії, Норвегії, Великобританії та Туреччини.

До четвертого кластера увійшли 42 країни, сукупна частка яких на світовому ринку сільськогосподарських продуктів становить 19,9%, у тому числі продуктів рослинного походження – 20,5%, тваринного – 18,9%. Поряд з Україною до складу четвертого кластера віднесено Еквадор, Ірландію, Індонезію, Гонконг, ПАР, Колумбію, Перу, Румунію, Угорщину, Австрію, Марокко, Коста-Ріку, Швецію, Пакистан, Уругвай, ОАЕ, Єгипет, Швейцарію, Чеську Республіку, Білорусь, Філіппіни, Гватемалу, Грецію, Литву, Португалію, Болгарію, Японію, Південну Корею, Малайзію, Бірму, Ізраїль, Шрі Ланку, Гондурас, Саудівську Аравію, Іран, Казахстан, Парагвай, Сербію, Словаччину, Нікарагуа та Танзанію. Україна посідає найвищу позицію у четвертому кластері, проте її перспективи перейти до третього кластера поки що мізерні, адже обсяги експорту сільськогосподарських продуктів у неї вдвічі менші за середній показник третього кластера та на 28,8% менші від Туреччини, що посідає тут останню сходинку.

Частки країн п'ятого та шостого кластерів у світовому сільськогосподарському експорті незначні й становлять відповідно близько 2 та 0,4%. До складу п'ятого кластера переважно увійшли країни, що мають досить обмежені природно-кліматичні, техніко-

технологічні, фінансово-економічні та демографічні умови для розвитку сільського господарства, а шостого – переважно держави з відсутніми умовами такого розвитку.

За результатами кластерного аналізу було з'ясовано, що на сьогодні провідними гравцями на світовому ринку сільськогосподарських продуктів стають не тільки і не стільки країни, що забезпечені відповідними природними ресурсами та де склалися сприятливі погодні-кліматичні умови, а ті, що володіють сучасними ефективними технологіями вирощування сільськогосподарських рослин і тварин, забезпечують високі рівні продуктивності, а отже значні обсяги виробництва та експорту продуктів. Це стосується передусім Нідерландів, Італії, Бельгії та Люксембургу, Данії, Норвегії, Великобританії та інших країн. Україна ж, яка володіє одними з найродючіших ґрунтів у світі, поки що не посіла значимого місця на світових сільськогосподарських ринках саме внаслідок незабезпечення конкурентоспроможності за ознакою технологічного розвитку. Тому розробка і запровадження у практику провідних інноваційних технологій сільськогосподарського виробництва має стати ключовим орієнтиром посилення конкурентних позицій України на світовому ринку.

Висновки. За результатами дослідження виявлено, що міжнародні товарні ринки ак-

тивно зростають. У перспективі доцільно очікувати посилення позитивного тренду, що до 2025 р. може забезпечити сукупний обсяг світової торгівлі на рівні щонайменше 23,8 трлн дол. США. При цьому очікувана частка продуктів рослинного походження сягне позначки у 5,25% і складе 1240,0 млрд дол., тваринного – 3,31%, або 759,2 млрд дол. США. В таких умовах Україна має можливості щодо посилення своєї ролі у світовій торгівлі сільськогосподарськими продуктами. Однак це вимагає розробки й реалізації ефективної стратегії посилення власної конкурентоспроможності, зорієнтованої перш за все на забезпечення замкнених циклів вирощування і переробки сільськогосподарської сировини і продуктів, впровадження прогресивних інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур і тварин, випереджаючого розвитку тваринницьких галузей та усунення експортного дисбалансу у структурі продуктів рослинного і тваринного походження тощо.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок у такому контексті виступає обґрунтування сукупності заходів з підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарства України на світових сільськогосподарських ринках та розробка практичних рекомендацій з їх реалізації.

Список бібліографічних посилань

1. Тимофієва Г. С. Світовий ринок аграрної продукції: особливості участі України. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Економічні науки*. 2014. № 1. С. 56-61. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_1_11 (дата звернення: 19.10.2018).
2. Ганначенко С. Л. Світовий ринок агропродовольства на сучасному етапі розвитку : перспективи для України. *Економіка і прогнозування*. 2010. № 1. С. 142-153. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2010_1_12 (дата звернення: 21.10.2018).
3. Ковінько О. Міжнародні ринки аграрної продукції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 2. С. 65-76. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_2_8 (дата звернення: 11.11.2018).
4. Карасьова Н. А. Світовий агропродовольчий ринок: глобальні та макроекономічні тенденції. *Продуктивність агропромислового виробництва. Економічні науки*. 2014. Вип. 26. С. 10-18. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2014_26_4 (дата звернення: 16.10.2018).
5. Яременко М. О. Світовий сільськогосподарський ринок: відмінності у сучасних тенденціях та перспективи розвитку основних товарних секторів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2014. Вип. 6(1). С. 145-148. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6\(1\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6(1)_36) (дата звернення: 19.10.2018).
6. Солошонок А. Л., Куліш К.М. Національні та світові тенденції розвитку ринку молока і молочних продуктів. *Продуктивність агропромислового виробництва. Економічні науки*. 2013. Вип. 24. С. 113-123. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2013_24_19 (дата звернення: 17.11.2018).

References

1. Tymofiieva, H.S. (2014). Svitovyy rynok ahrarnoi produktsii: osoblyvosti uchasti Ukrainy [World market for agrarian products: features of Ukraine's participation]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 1, pp. 56-61. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_1_11 [In Ukrainian].
2. Hannachenko, S.L. (2010). Svitovyy rynok ahroprodovolstva na suchasnomu etapi rozvytku : perspektyvy dlia Ukrainy [The agrofood world market at present stage of development: prospects for Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 1, pp. 142-153. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2010_1_12 [In Ukrainian].
3. Kovinko, O. (2016). Mizhnarodni rynky ahrarnoi produktsii [International markets of agrarian products]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, 2, pp. 65-76. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_2_8 [In Ukrainian].
4. Karasova, N.A. (2014). Svitovyy ahroprodovolchyy rynok: hlobalni ta makroekonomichni tendentsii [World agro-food market: global and macroeconomic trends]. *Produktyvnist ahropromysloвого vyrobnytstva. Ekonomichni nauky*, 26, pp. 10-18. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2014_26_4 [In Ukrainian].
5. Yaremenko, M.O. (2014). Svitovyy silskohospodarskyj rynok: vidminnosti u suchasnykh tendentsiakh ta perspektyvy rozvytku osnovnykh tovarnykh sektoriv [The world agricultural market: differences in current trends and prospects for the major commodity sectors development]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 6(1), pp. 145-148. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6\(1\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_6(1)_36) [In Ukrainian].

7. Кінах Н., Битов В. Концептуальні основи формування ринку зерна з позицій участі України у світовій торгівлі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 9. С. 122-128. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2013_9_27 (дата звернення: 19.10.2018).

8. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні : монографія. Київ : Профі, 2008. 532 с.

9. Total world export. The Observatory of Economic Complexity. URL : https://atlas.media.mit.edu/ru/visualize/tree_map/hs92/export/wld/all/show/.../ (дата звернення: 21.11.2018).

10. Статистичні дані щодо обсягів світової торгівлі в розрізі країн та галузей. Світова організація торгівлі. URL: https://www.wto.org/english/res_e/status_e/merch_trade_stat_e.htm (дата звернення: 17.11.2018).

11. Світові ціни на продовольство підвищилися на 8% за рік - ООН. Укрінформ. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2380696-svitovi-cini-na-prodovolstvo-pidvisilis-na-8-za-rik-onn.html> (дата звернення: 2.11.2018).

12. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 29.11.2018).

6. Soloshonok, A.L. & Kulish, K.M. (2013). Natsionalni ta svitovi tendentsii rozvytku rynku moloka i molochnykh produktiv [National and world trends in milk and dairy market development]. *Produktyvnist ahropromyslovoho vyrobnytstva. Ekonomichni nauky*, 24, pp. 113-123. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2013_24_19 [In Ukrainian].

7. Kinakh, N. & Bytov, V. (2013). Kontseptualni osnovy formuvannia rynku zerna z pozytsiy uchasti Ukrainy u svitovij torhivli [Conceptual basis for the grain market formation from the standpoint of Ukraine's participation in world trade]. *Naukovyj visnyk Skhidnoevropejskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Mizhnarodni vidnosyny*, 9, pp. 122-128. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2013_9_27 [In Ukrainian].

8. Strashynska, L.V. (2008). *Stratehiia rozvytku prodovolchoho rynku v Ukraini : monohrafiia [Strategy for food market development in Ukraine: monograph]*. Kyiv: Profi [In Ukrainian].

9. Total world export. (n.d.). *The Observatory of Economic Complexity*. Retrieved from: https://atlas.media.mit.edu/ru/visualize/tree_map/hs92/export/wld/all/show/.../ [In English].

10. World Trade Organization. Retrieved from: https://www.wto.org/english/res_e/status_e/merch_trade_stat_e.htm [In English].

11. Svitovi tsiny na prodovolstvo pidvyshchylisia na 8% za rik - OON [World food prices rose by 8% per year - UN]. (n.d.). *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2380696-svitovi-cini-na-prodovolstvo-pidvisilis-na-8-za-rik-onn.html> [In Ukrainian].

12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].

Patyka N.I. Trends and prospects for development of the world agricultural markets as reference points for strengthening of Ukrainian positions

The purpose of the article is to assess trends and identify prospects of the global agricultural markets development in order to form a system of benchmarks for strengthening of Ukraine's positions in the global export market.

Research methods. The systemic approach and economic and statistical methods (graphic method, comparison method, average values, etc.) have been used to diagnose development trends of the global agricultural market. The correlation-regression analysis has been used to analyse dependencies of trends formation and prospects forecasting of the world trade. The cluster analysis and the dispersion method have been used to structure and distribute individual groups of exporting countries, differing by volumes and shares of agricultural products supply, business conditions.

Research results. In the article, according to the analysis results of the world commodity market dynamics development for the period between 1995 and 2017, it has been concluded that there is a tendency for its active growth. In the long term, it is reasonable to expect a strengthening of positive trend that by 2025 can provide total world trade at level of at least 23.8 trillion dollars USA, the expected share of crop products will reach the level of 5.25% and will be 1240.0 billion dollars, and animal products - 3,31% or 759.2 billion dollars USA. There is also a tendency towards concentration of agricultural products the world trade by individual groups of countries: more than 51% of the total volume of products are delivered to the world markets between only ten countries, and almost 25% - between thirteen relatively less-powerful exporters. Ukraine occupies only 1.06% of agricultural products of the world market, including 1.85% of crop products and 0.32% of animal products, which does not correspond to the domestic agriculture potential.

Elements of scientific novelty. As elements of novelty, trends and prospects for development of world agricultural markets have been assessed and identified. This creates an opportunity to form landmark system in order to strengthen Ukraine's position on the world export market.

Practical significance. Identifying trends and assessing prospects for development of world agricultural markets will enable to work out and implement an effective strategy to strengthen domestic agriculture competitiveness. The aforementioned strategy is oriented towards ensuring closed cycles of growing and processing agricultural raw materials and products, introduction of advanced innovative technologies for the crop cultivation and livestock breeding, ensuring advanced development of livestock industries and eliminating export imbalance in the structure of crop and animal products. Tabl.: 3. Figs.: 3. Refs.: 12.

Keywords: world food market; agricultural market; export; commodity structure; clusters of exporting countries; agriculture.

Patyka Nataliia Ivanivna - candidate of economic sciences, associate professor (docent), competitor for doctor's degree of the department of land relations and environmental management, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)
E-mail: n_patyka@ukr.net

Патыка Н.И. Тенденции и перспективы развития мировых сельскохозяйственных рынков как ориентиры для усиления украинских позиций.

Цель статьи - оценить тенденции и выявить перспективы развития мировых сельскохозяйственных рынков для формирования системы ориентиров усиления позиций Украины на мировом экспортном рынке.

Методика исследования. Для диагностики тенденций развития мирового сельскохозяйственного рынка использованы системный подход и экономико-статистические методы (графический, сравнения, средних величин и т.д.); корреляционно-регрессионный анализ - для рассмотрения зависимостей по формированию тенденций и прогнозирования перспектив мировой торговли; кластерный анализ и дисперсионный метод - для структурирования и выделения отдельных групп стран-экспортеров, которые отличаются по объемам и удельному весу поставок сельскохозяйственных продуктов, условиями хозяйствования.

Результаты исследования. По результатам проведенного анализа динамики развития мирового товарного рынка за период 1995-2017 гг. сделан вывод, что наблюдается тенденция его активного роста. В перспективе целесообразно ожидать усиление положительного тренда, что к 2025 г. может обеспечить совокупный объем мировой торговли на уровне не менее 23,8 трлн долл. США. При этом удельный вес продуктов растительного происхождения достигнет отметки в 5,25% и составит 1240,0 млрд долл., животного - 3,31%, или 759,2 млрд долл. США. Также наблюдается тенденция концентрации мировой торговли сельскохозяйственными продуктами по отдельным группам стран: более 51% совокупного объема продуктов поставляются на мировые рынки только десятью странами, а еще почти 25% - тринадцатью сравнительно менее крупными экспортёрами. Украина занимает лишь 1,06% мирового рынка сельскохозяйственной продукции, в том числе по растительным продуктам 1,85% и по животным - 0,32%, что не соответствует потенциальным возможностям отечественного сельского хозяйства.

Элементы научной новизны. Определены тенденции и выявлены перспективы развития мировых сельскохозяйственных рынков, что создаёт возможность сформировать систему ориентиров для усиления позиций Украины на мировом товарном экспортном рынке.

Практическая значимость. Определение тенденций и оценка перспектив развития мировых сельскохозяйственных рынков позволит разработать и реализовать эффективную стратегию усиления конкурентоспособности отечественного сельского хозяйства, ориентированную на обеспечение замкнутых циклов производства и переработки сельскохозяйственного сырья и продуктов, внедрения прогрессивных инновационных технологий выращивания сельскохозяйственных культур и животных, опережающего развития животноводческих отраслей и устранения экспортного дисбаланса в структуре продуктов растительного и животного происхождения и т. п. Табл.: 3. Илл.: 3. Библиогр.: 12.

Ключевые слова: мировой товарный рынок; рынок сельскохозяйственной продукции; экспорт; товарная структура; кластеры стран-экспортёров; сельское хозяйство.

Патыка Наталия Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, докторант отдела земельных отношений и природопользования, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: n_patyka@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 23.11.2018 р.

Фахове рецензування: 12.12.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Патыка Н. І. Тенденції та перспективи розвитку світових сільськогосподарських ринків як орієнтири для посилення українських позицій. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 70 – 79.

* * *

Новини АПК

У 2018 році якість закупленого молока переробними підприємствами підвищилася - Олена Ковальова

За минулий рік спостерігалось значне підвищення якості молока, що надходить на переробні підприємства. За 9 місяців 2018 р. обсяги закупівлі молока екстра і вищого ґатунку зросли відповідно на 33,8 і 7,8%. В той же час, обсяги закупівлі молока I ґатунку зменшилися на 8,9%, а II ґатунку - на 15,1%.

Про це зазначила заступник Міністра аграрної політики та продовольства України Олена Ковальова під час зустрічі з Національною асоціацією молочників України «Укрмолпром». Захід організовано Мінагрополітики, ДФС України, аудиторською фірмою «Константа» та асоціацією «Укрмолпром».

«Сьогодні молочний сектор демонструє позитивні результати, покращилась якість сировини, вперше за останні роки Україна увійшла в 10-ку світових лідерів з експорту молочної продукції. За нашими оцінками за результатами 2018 р. всієї молочної продукції буде реалізовано на суму майже на 57 млрд грн, при цьому експорт складатиме понад 7 млрд грн», - зазначила заступник Міністра.

Вона додала, що тваринництво є особливою галуззю сільського господарства, стан розвитку якої вагомо впливає на економічний потенціал агропромислового комплексу країни. Так, у 2019 р. на підтримку розвитку тваринництва передбачено кошти на суму 3,5 млрд грн, основні напрями підтримки молочного скотарства в 2018 р. будуть збережені.

Довідково. За даними ДФС у 2018 р. експорт молока і молокопродуктів становив 263 млн дол. США, з яких 48,8% припадає на вершкове масло, 22,4% - на сухе та згущене молоко, 11,7% - на сири.

Прес-служба Мінагрополітики